

Usytuowanie Polski

1

Średniowiecze

dr H. Stys

Terytorium państwa – XIV-XVIII wiek przesuwanie na wschód.

Nazwy polskiego organizmu państwowego

Nazwa Polonia – od około 1000 roku.

Państwo (księstwo) Polan – ok. 850-1025/ Państwo Gnieźnieńskie

Królestwo, księstwo Polskie 1025-1320 (rozbiecie dzielnicowe od 1138-1320)

Królestwo Polskie (*Regnum Poloniae*) 1320-1386

Korona królestwa Polskiego *Corona Regni Poloniae* (1386-1569)

Rzeczpospolita Obojga Narodów (1569-1795) *Republica regni Polonici*

- *I Rzeczpospolita (od XV do XVIII wieku) – nazwa umowna*

Księstwo warszawskie (1807-1814)

Królestwo Polskie *Carstwo Polskoje* 1815-1832-1867

Tzw. Kraj nadwiślański 1867-1914

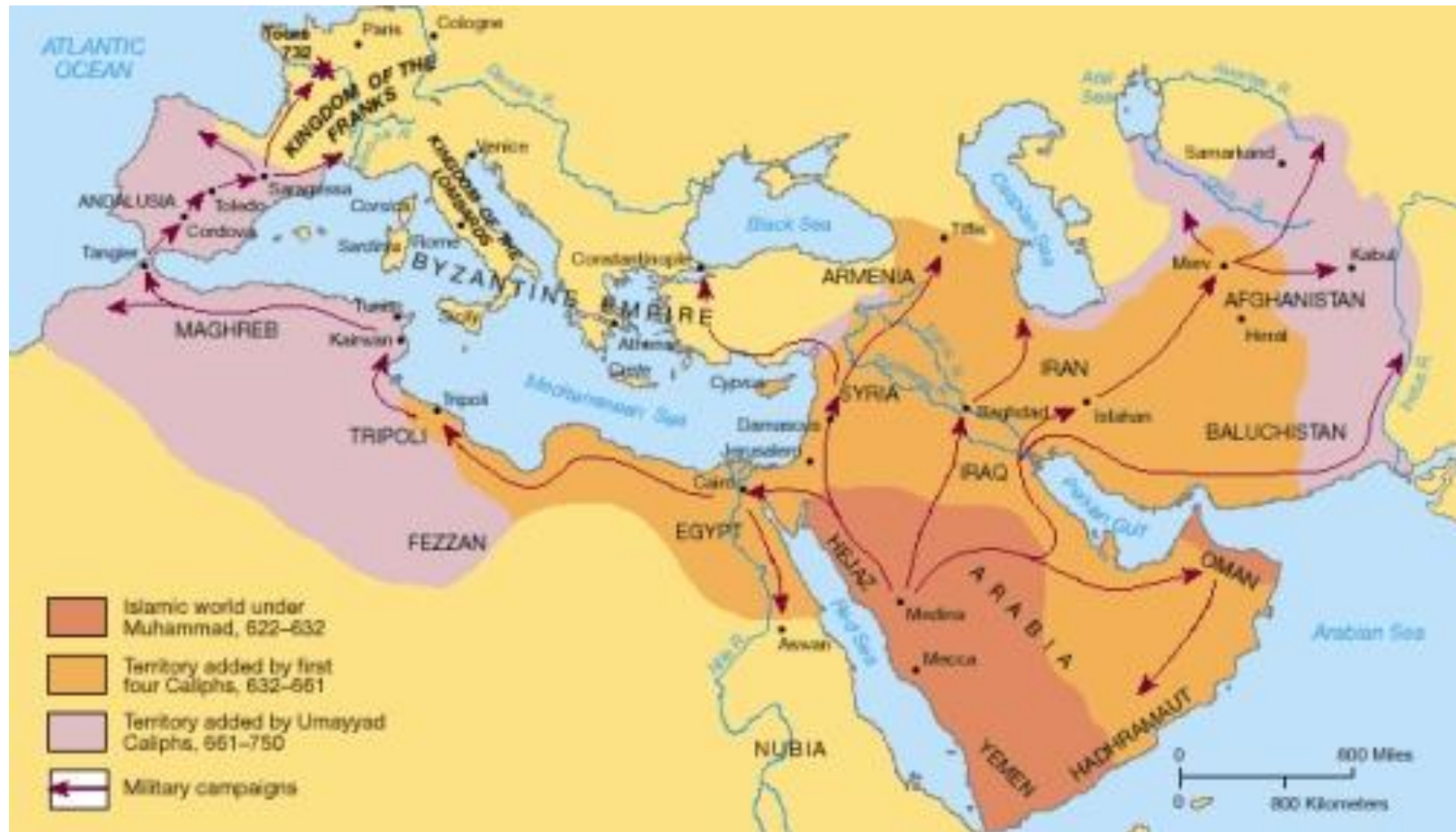
II Rzeczpospolita 1918-1939/1945

Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL) 1945/1952-1989

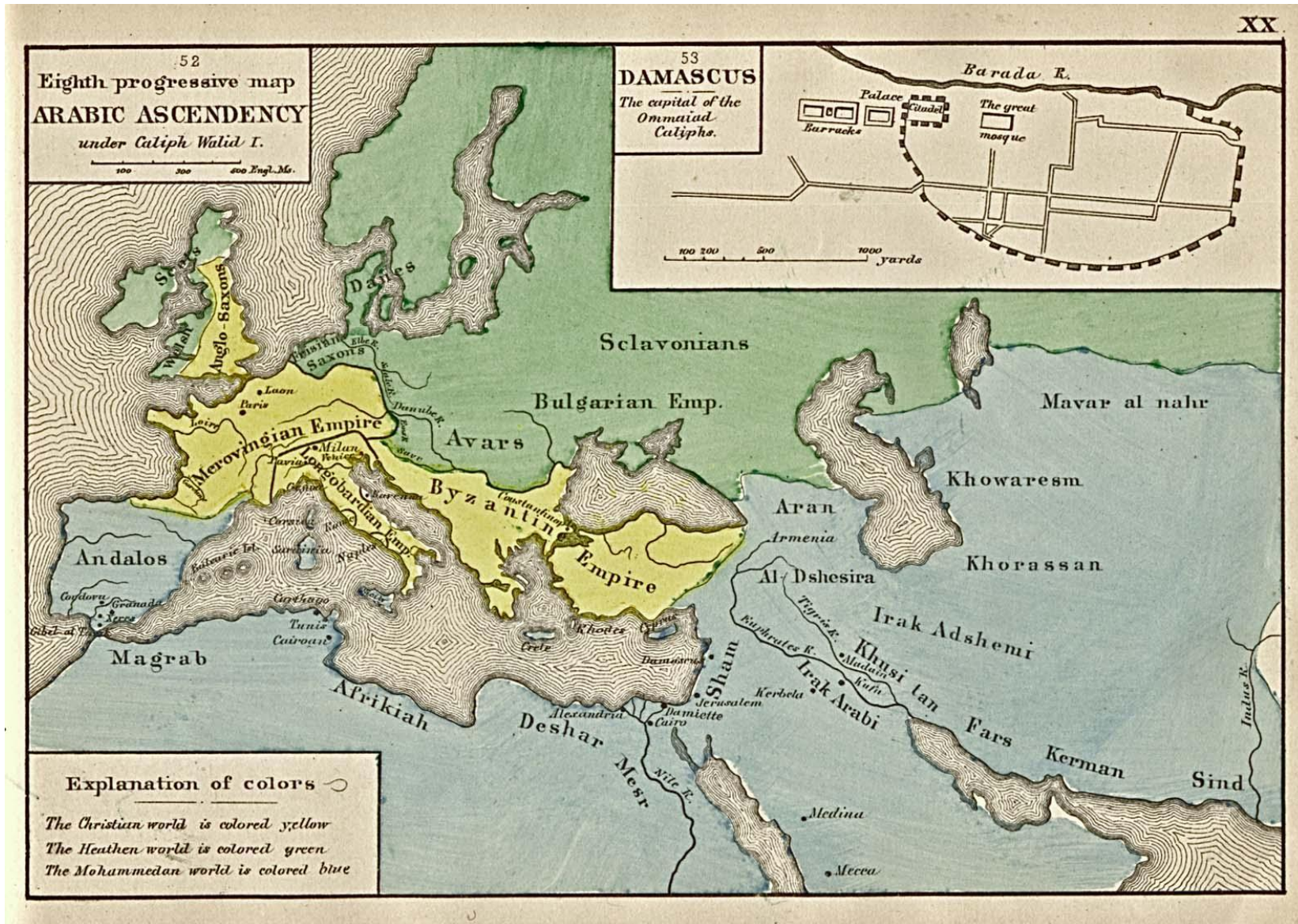
III Rzeczpospolita 1989-2018

Relacja Ibn Jakuba: opis kraju Mieszka: *jest on najrozleglejszy z ich (słowiańskich) krajów. Obfituje on w żywność, mięso, miód i rolę orną*

Na ogół biorąc, to Słowianie są skorzy do zaczepki i gwałtowności i gdyby nie ich niezgoda wywołana mnogością rozwidleń ich gałęzi i podziałów na szczepy, żaden lud nie zdołałby im sprostać w sile.

3 światy w VII / VIII wieku

cywilizacja

Świat muzułmański potężniejszy od świata chrześcijańskiego w VIII, IX, X, czy XI wieku

Tam rozkwita nauka: astronomia, medycyna, filozofia.

Np.: dorobek w **optyce: Alhazen**; medycynie: **Awicenna, Ibn Nafis**; filozofii: **Awerroes**,

Wyprzedzający o wieki dorobek Europy chrześcijańskiej,

Europa zaczyna nadrabiać ten dystans od czasu Odrodzenia. Od czasów Oświecenia/Rewolucji francuskiej – zaczyna przewyższać świat islamu.

Obszar słowiański interesował muzułmanów X wieku z punktu widzenia np. kupowania niewolników. Ziemie polskie miejscem, gdzie następują walki między Słowianami, i miejsce pobierania i handlu żywym towarem.

Pierwsze państwa słowiańskie: **Państwo Samona** (pierwsza połowa VII w.): założone około 624 r, **Karantania, Bułgaria**: państwo założone przez turecki lud Protobułgarów. Stojący na ich czele chan Asparuch w 681 roku podporządkował swej władzy Słowian zamieszkujących Dobrudżę. **Sławonia**: państwo ze stolicą w Sisak powstało prawdopodobnie w końcu VIII wieku. **Chorwacja**: państwo ze stolicą w Ninie powstało na przełomie VIII i IX wieku. **Księstwo Nitrzańskie**: Jest najstarszym znanym organem państwowym Proto-Słowaków. **Państwo wielkomorawskie**: powstało ok. 830 r. na ziemiach Moraw i Słowacji. Jego pierwszy władca to Mojmir I. Upadło ok. 906 roku w wyniku najazdu Madziarów. **Księstwo Wiślan**: powstało w IX wieku. Państwo to zostało przyłączone do Polski przez Mieszka I, bądź Bolesława Chrobrego

Europa Środkowo-Wschodnia zaczyna odgrywać poważną rolę kulturową, cywilizacyjną, dopiero od XV/XVI wieku

Fantazje Janusza Bieszka, Pawła Szydłowskiego, i podobnych

Współcześnie nie brakuje fałszerzy historii bądź fantastów. Można łatwo znaleźć w internecie

Brak wykształcenia historycznego; Wpasowanie w potrzeby psychiczne Polaków XXI wieku?

Chwała nieistniejącej nigdy „Wielkiej Lechii”, sukces pseudonauki – sprzedają wielonakładowe publikacje nie mające wartości naukowej.

Z logiką spiskową współgra doskonale mechanizm zewnętrznej atrybucji porażek, który za wszystkie niepowodzenia przeszłe i obecne każe winić potężne ukryte siły: [61] „niestety, potężne Imperium Lechitów zostało skutecznie rozbite od środka w 840 roku w wyniku zagranicznego geopolitycznego spisku i otrucia 20 książąt-władców jego dzielnic.”

Budując złudzenie ciągłości i przedłużając „naszą” wspaniałą historię tysiące lat wstecz, Bieszk umiejętnie gra na uczuciu, które za Janem Stanisławem Bystroniem nazwać można „megalomanią narodową”.

(M. Napiórkowski, <http://krytykapolityczna.pl/kultura/historia/cala-postprawda-o-imperium-lechitow/>)

Mapa fantazji o Imperium szaleństwa prof. Kozłowskiego: „Odważne” wystąpienie profesora R. Kozłowskiego - OZE - Wielka Lechia - narodowe interesy” (youtube). Pseudonauka, na którą nabierają się głównie ludzie niewykształceni, ale i ci spragnieni poczucia wielkości swojego państwa czy narodu

Początki państwa

Początki państwa polskiego – IX wiek (naszej ery).

Zamierzcha przeszłość: Biskupin – VIII w. przed naszą erą (kultura łużycka, najprawdopodobniej Celtowie) – wznoszenie grodów obronnych wiele wieków przed powstaniem słowiańskich związków plemiennych

Słowianie od VI w. na ziemiach polskich, wchodzą w ogromne obszary wyludnione w V w., wielkie wędrówki ludów.

Słowianie tworzą własny system wierzeń, istniejący od VI wieku (do – umownie - XIV wieku), panteon bóstw tradycyjnych, takich jak: Jasz (Piorun), Dadźbóg, Lela, Dziewanna, Marzanna, Nyja, (długi czas nie **nie budowano świątyń**) **Gniezno jako centrum religijne Polan (kamienne miejsce kultu, góra Lecha)**

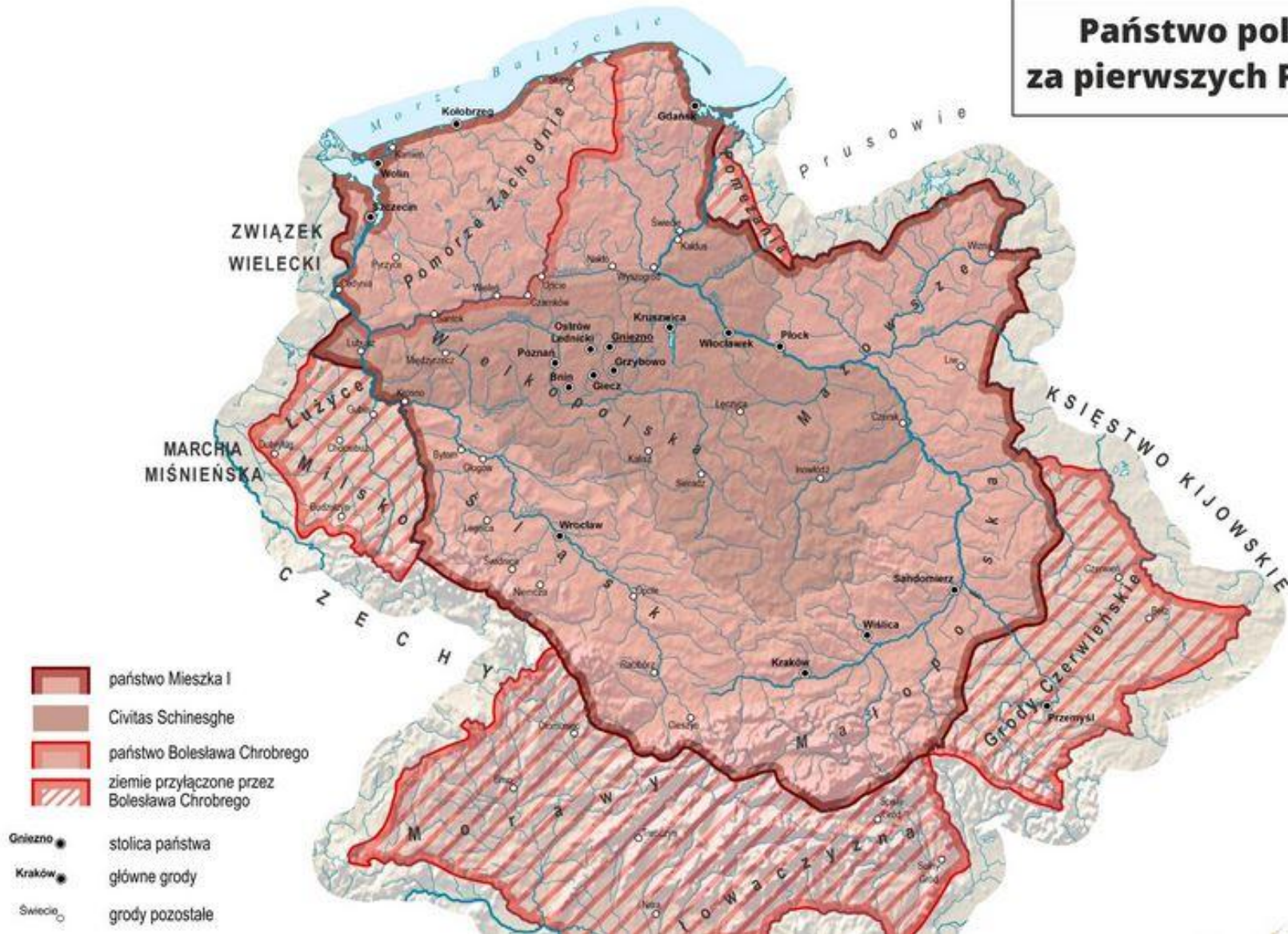
Tradycyjne święta Słowian związane z długością dnia i nocy (porami roku), przejęte później przez chrześcijaństwo: *jare gody (21 III, równonoc wiosenna) ; noc Kupały – sobótka (przesilenie letnie), ; Dożynki - Święto Plonów. Równonoc jesienna 23 IX; ; szczodre gody (przesilenie zimowe, 24 XII)*

Chrześcijaństwo zdominuje obszar Polski (przyjmie się kulturowo) **do XV wieku. (długotrwały proces) . Chrzest jako decyzja polityczna władcy**

Wielkie grody Słowianie wznoszą w IX wieku (istnieją zatem solidna organizacja państwowa, zdolności organizacyjne). **Giecz, Ostrów Lednicki, Poznań, Gniezno, Grzybowo, potężny Gród w Gnieźnie - ok. 940 r.**

Wielkopolska-Małopolska-Mazowsze-Śląsk-Pomorze

Państwo polskie
za pierwszych Piastów

Polska w średniowieczu – cechy charakterystyczne

- Powstaje z organizmów plemiennych, **organizowanych w wieku IX.**
- W X wieku – poprzez decyzję polityczną – dołącza do obszaru chrześcijaństwa obrządku zachodniego – łacińskiego. Przyjmuje rolę lennika wobec papieża jako zwierzchnika kościoła rzymsko-katolickiego
- Przyjmuje **rolę państwa prowincjonalnego, znajdującego się na uboczu głównych procesów cywilizacyjnych, z ambicjami dołączenia do kultury Zachodu**
- Państwo – biorca kulturowy – prądy kulturowe epoki powstają na Zachodzie, Polska jest biorcą tych zjawisk. Nowinki z Zachodu absorbowane w Polsce.
- państwo słabo zaludnione, stanowiące 2-3% ludności całej Europy
- państwo sąsiadujące z obszarami niechrześcijańskimi (Prusowie, Litwini), z państwem Zakonu Krzyżackiego (od XIII do XVI wieku), oraz z obszarami chrześcijaństwa obrządku wschodniego – prawosławnego (Ruś)
- państwo z niskim potencjałem – słabe zaludnienie, mało cennych surowców, mała liczba miast, ciągle zagrożone – **utrzymanie granic osiągniętych przez Bolesława Chrobrego w XI wieku nie było możliwe**, odbudowa królestwa w XIV wieku w formie kadłubowej – Wielkopolska, Małopolska.
- Państwo adoptuje chrześcijaństwo, które zadomowi się w ciągu kilku wieków.
- zagrożone pod względem politycznym ze strony: Niemiec, Czech, Tatarów (Mongolów)

CECHY CHARAKTERYSTYCZNE C.D.

Państwa słowiańskie w Europie powstają od VII wieku. Na obszarze Polski organizmy państwowe powstają stosunkowo późno.

ośrodek Polan od IX wieku dominuje na obszarze Polski, intratny handel niewolnikami, sukcesy w wojnach z sąsiadami słowiańskimi.

Funkcjonowanie na uboczu głównych ośrodków rozwoju cywilizacji

Najwybitniejsi władcy: ([Chrobry](#), [Śmiały](#), [Krzywousty](#), [Łokietek](#), [Kazimierz Wielki](#))

Utrzymanie niezależności państwa wobec zagrożenia od strony zachodniej jako wyzwanie władców.

Cudowne ominięcie „czarnej śmierci” – epidemii dżumy z 1348 (brak miast!)

Mała liczba ludności (1-2 mln, lata 1000-1400), niska gęstość zaludnienia.

Napływ ludności **niemieckiej, żydowskiej**. Czynniki prorozwojowe, w XIV wiek (prześladowania Żydów w Europie wobec epidemii dżumy – w Polsce znajdują gościnę i tolerancję króla). - **bardzo przydatni do rozwoju królestwa**.

XIV wiek: Ludność **ruska** (prawosławna) na wschodzie – szanowanie praw i języka przez władzę krakowską. **Tatarzy i Ormianie** ze swobodami w Królestwie Polskim. **Państwo przyjazne, tolerancyjne, mądre**.

Państwo polskie prowincjonalne, ale włączone w rozwój kultury łacińskiej

Państwo uważane przez Zachód jako barbarzyńskie

Państwo polskie, obszar zamieszkały przez ludność słowiańską, posługującą się językiem polskim:

Państwo Mieszka I – Państwo Gnieźnieńskie

(sąsiednie ziemie, jedynie Czechi chrześcijańskie) – Wieleci, Ruś, Prusowie, Łużyce i Miłsko, Słowacja, Węgry

Świat chrześcijański a Polska

Przedstawiciele kościoła rzymskokatolickiego – biskupi – jako doradcy króla/księcia, odgrywają poważną rolę polityczną w kraju, casus biskupa Stanisława - przepędzenie króla Bolesława Śmiałego. Casus kardynała Zbigniewa Oleśnickiego – kształtującego politykę zagraniczną wbrew Jagielle czy szlachcie. Msze po łacinie – lud nie rozumie wiary, ma raczej jej mgliste wyobrażenie.

Interes kościoła (zbawienie dla wszystkich) a interes państwa: **rozbieżności i zbieżności przez 10 wieków.**

- Zakonnicy przybywający z Zachodu (benedyktyni, cystersi)
- Poddanie pod opiekę papieża: popieranie papieża w sporach z cesarstwem.
- Do XIII wieku legalne małżeństwa księży
- W XIII wieku obiór biskupów bez zgody władzy świeckiej (efekty zwycięstwa papieża w sporze o inwestyturę).
- **znaczne przywileje i wolności kościoła w Polsce.** Niezależność od władzy świeckiej w sądownictwie (XIII w.)
- zgodę na koronację króla polskiego wydawał papież.
- Wnoszenie opłat do Rzymu: **świętopietrze**: tytułem zwierzchnictwa papieża nad Polską, od XI do XVI wieku. (Podobnie płaciła jedynie Anglia od VIII do XVI wieku, Skandynawia, Neapol, Sycylia, Sardynia). W XIV wieku było to około 300 tys. denarów (200 kg srebra).
- **Dziesięcina** – 1/10 dochodów/plonów oddawana dla kleru. (XII-XIX wiek)
- dziesięcina papieska – 1/10 dochodów kleru polskiego odsyłana do Rzymu (w sytuacjach nadzwyczajnych)

Zagrożenia zewnętrzne - XIII- XIV wiek

Od 1226 r. **Krzyżacy** zaproszeni przez Konrada Mazowieckiego. (ziemia Chełmińska). Umocnienie Zakonu Krzyżackiego w XIV wieku. Złamanie jego potęgi w XVI wieku. – PO TRZECH WIEKACH WALK.

Najazdy Tatarów (XIII wiek, 1241 r. klęska pod Legnicą Henryka Pobożnego). Znaczne zniszczenia kraju. Tatarzy (Mongolowie) górujący taktycznie i militarnie. Podbijają całą Ruś.

Ekspansja niemieckiej **Brandenburgii** (XIII, XIV wiek) na obszar Polski.

Czechy podporządkowujące sobie Śląsk. W XIV w. księstwa śląskie poza organizmem polski.

XIII wiek – bardzo trudne położenie międzynarodowe Polski. Zagrożenia ze wszystkich stron.

Ludność Europy (porównanie, skala): Polska krajem mało ludnym, z małym potencjałem kulturowym

Ludność średniowiecznej Europy:

Wybrane państwa	Europa 1000 r.	Europa 1400 r.
Polska	1 mln	2 mln
Niemcy	6 mln	10 mln
Francja	9 mln	14 mln
Anglia	1,6 mln	3 mln
Hiszpania	9 mln	6 mln
Włochy	7 mln	10 mln
Inni (Bałkany, Niderlandy, Austria, Skandynawia)
Łącznie Europa	56 mln	78 mln

Ludność

6

Zmiany liczby ludności Europy	
Rok	Ludność (w mln)
1000	42
1150	50
1300	73
1400	45
1750	140
1800	187
1850	266
1900	420
1950	547
1960	604
1970	656
1980	692
1990	721
2000	725
2005	728
2010	726
2020	715

Ludność Polski			
Rok	Ludność	Rok	Ludność
ok. 1000	od 1 do 2 mln	1946	23,930 mln
1370	1,9 mln	1950	25,008 mln
1582	7,5 mln	1960	29,776 mln
1634	11 mln	1970	32,642 mln
ok. 1750	12 mln	1978	35,061 mln
1800	9 mln	1988	37,879 mln
1846	11,107 mln	1990	38,183 mln
1911	22,110 mln	1995	38,610 mln
1921	27,177 mln	2000	38,654 mln
1931	32,107 mln	2005	38,191 mln
1938	34,849 mln	2009	38 167 329
		2010	38 529 866 [1][a]
		2011	38 538 447

handel, przemysł (X-XV w.)

Biskupstwa jako najwięksi właściciele ziemscy

Intensyfikacja produkcji rolnej

Górnictwo: soli (Bochnia, Wieliczka) i ołowiu (Olkusz, Bytom, Chrzanów).

Hutnictwo żelaza (Małopolska)

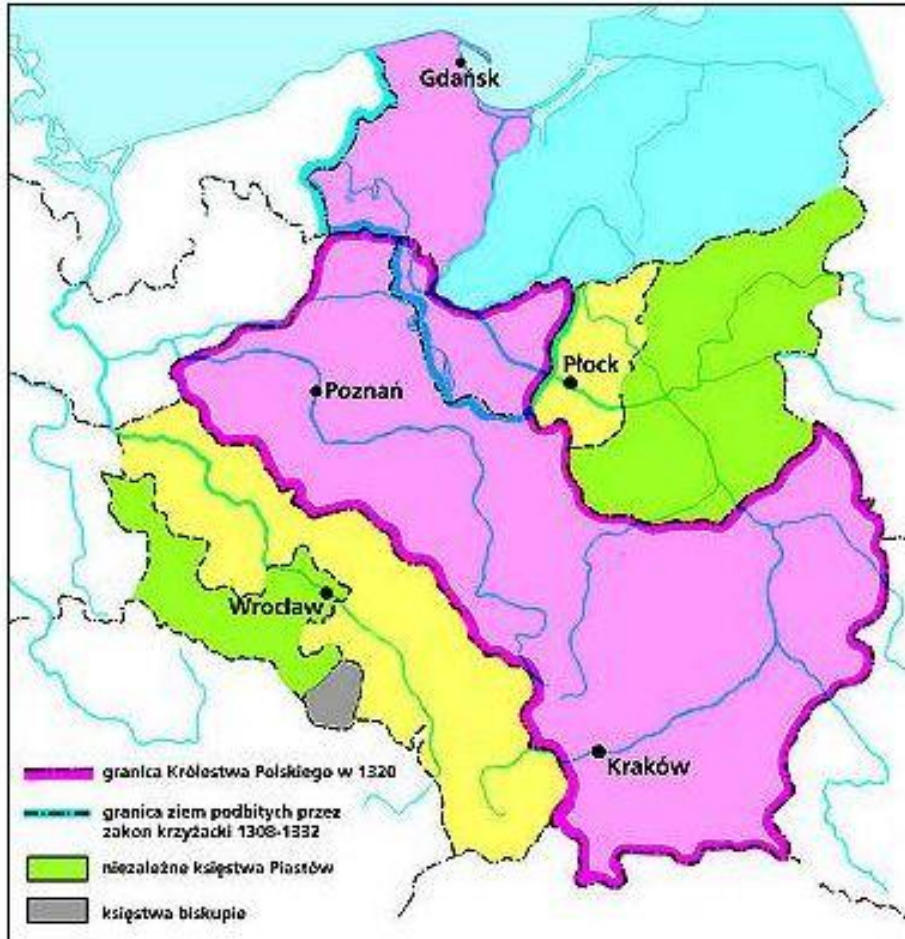
Handel: kontakty handlowe: wymiana (przyprawy, bawełna, jedwabie, wyroby metalowe), tranzyt (sukna, miedź).

Zdobycie Rusi Czerwonej – **szlaki kupieckie** ku Morzu Czarnemu. Możliwość bogacenia się dla Małopolski.

Polska **bez roli wiodącej** w handlu i produkcji, raczej na skalę lokalną.

Rozwój miast w Polsce w XIV wieku – za Kazimierza: 65 nowych. 53 zamki murowane . **Miasta w większości nieduże**. Kraków ok. 15 tys., Poznań 4 tys. Gdańsk i Wrocław (powyżej 20 tys., poza granicami królestwa). Słabo wobec zmian urbanistycznych na Zachodzie.

Królestwo Polskie za Władysława Łokietka, 1320 r.

**Główne
zmartwienie
władców Polski –
utrzymanie stanu
posiadania i
utrzymanie
korony
królewskiej**

Władysław Łokietek (1306-1333); XIV wiek

Obszar Polski przedmiotem lokalnych rozgrywek między papieżstwem a cesarstwem (protektorat papieżstwa suto opłacany, lub opcja lenna niemieckiego (Wacław II z Przemyślidów)

Sojusz z Węgrami

Odsunięcie dominacji Czech.

Wojny z Krzyżakami

Koronacja w 1320 r. (suto obłąskawiony papież Jan XXII)

Zjednoczenie 100 tys. km². Państwo nieduże.
Słabo rozwinięte.

Władca wojowniczy (45 lat wojowania), ale przeczorny.

Duża bitwa (nierozstrzygnięta) pod **Płowcami**
1331 r. z Zakonem

Śląsk odpada definitywnie od Polski

Kazimierz Wielki (1333-1370), XIV wiek

- Fatalna sytuacja geopolityczna w XIV wieku: Król zabezpiecza granice z Czechami i zakonem (dyplomacja, pokoje, umowy), procesy z Zakonem, **strategia działania długoterminowego**, by odzyskać ziemie utracone.
- **Umacnia kraj na Zachodzie** (Santok, Drezdenko)
- **Podbija Ruś halicką** (Lwów, Przemyśl, Włodzimierz)
- Uzależnia Mazowsze
- **System obrony kraju**, reforma wojska (chorągwie)
- (prawo karne, cywilne, sądownictwo – Reformy prawa (statuty) – prorozwojowe organizacja)
- Rozwój szkolnictwa (50 szkół katedralnych), **Akademia w Krakowie** (1364 r.)
- Przygotowuje grunt pod odzyskanie Pomorza Gdańskiego

Polska króla Kazimierza

Urzędy w królestwie:

Rada królewska (urzędnicy + biskupi)

Kasztelani, wojewodowie, starostowie

Kanclerz, podkanclerzy królestwa.

Podskarbi, marszałek, justycjariusze.

Pospolite ruszenie jako podstawa systemu wojskowego.

Kazimierz Wielki: „trzeźwość, opanowanie, rozsądek”. (P. Jasienica).

Idea polityczna: Corona Regni Poloniae – państwo narodowe, ziemie zamieszkałe przez ludność polską, której Król Polski jest prawowitym zwierzchnikiem.

Kongres monarchów w Krakowie: 1364 r. **Aktywna polityka zewnętrzna**, racja stanu jako priorytet, bliskie związki z Węgrami i papieżem.

Królestwo – monarchia narodowa. Interes władcy tożsamy z interesem narodowym.

Brak akcentów imperialnych – ale: było to państwo niekoniecznie dominujące w regionie. Słabsze od zakonu, słabsze od Czech i Brandenburgii.

POLSKA I LITWA ZA WŁADYSŁAWA JAGIEŁŁY

0 50 100 200 km

- Królestwo Polskie przed bitwą pod Grunwaldem—1410 rok
- ziemie uznające zwierzchnictwo Polski
- Wielkie Księstwo Litewskie przed bitwą pod Grunwaldem
- koncentracja i przemarsz wojsk polskich
- koncentracja i przemarsz wojsk litewsko-ruskich
- koncentracja i przemarsz wojsk krzyżackich
- ziemie odzyskane przez Polskę i Litwę po pokoju toruńskim
- nowo założone biskupstwa

Od XV wieku Polska i Litwa nazywane: I Rzeczpospolita

XV wiek – późne średniowiecze – ukształtowane pod znaczącym wpływem działań Kazimierza Wielkiego z wieku XIV – **stworzenia podstaw do wzmocnienia państwa.**

Kluczowe zjawiska: **Unia personalna Polski z Litwą (1385-1569) – trudne lata budowania wspólnoty interesów w regionie**, chrystianizacja Litwy, ekspansja polskiej kultury na Wschód, wykreowanie własnej rodzimej dynastii: Jagiellonowie – których polityka dynastyczna, elekcje, nadmiar rozdanych przywilejów dla szlachty – nie zawsze harmonizowały z potrzebami rozwojowymi Polski.

Zwycięskie wojny z zakonem krzyżackim (Grunwald 1410, pokój toruński 1466 – odzyskanie Pomorza Gdańskiego + Warmia). Hołd pruski 1525 r. – zakon przekształca się w państwo świeckie, lenne wobec króla polskiego. **Rywalizacja z Krzyżakami będzie ZWYCIĘSKA DLA POLSKI.**

Polska myśl polityczna średniowiecza

Paweł Włodkowiec (1370-1435)

Rektor Akademii Krakowskiej

Prawo narodów do samostanowienia

Ludy pogańskie mają prawo żyć nieniepokojone przez chrześcijan:
najeżdżanie pogan całkowicie nieuzasadnione

Pojęcie wojny sprawiedliwej – każdy ma prawo do obrony, nawet ludy niechrześcijańskie. „państwa zostały stworzone przez Boga nie tylko dla wiernych, ale każdej rozumnej istoty”.

Król polski ma prawo, w obronie kraju, korzystać z pomocy nawet pogan

Pisma kierowane przeciwko Krzyżakom, bronił polskiej racji stanu:
„prawo przemawia przeciwko tym, którzy napadają na innych, chcących żyć w pokoju”. „nie godzi się to z miłością bliźniego”

Polska szkoła prawa narodów: Włodkowiec, Andrzej Łaskarz, Stanisław ze Skarbimierza – uniwersalna teoria na skalę europejską, która odbiła się echem w Europie, potem zapomniana.

Chrześcijaństwo uważało, że walka z niewiernymi jest legalna. Polacy zaczęli to kwestionować.

Kwestionowali uprawnienia papieża i cesarstwa do zaboru państw pogańskich, aneksje dokonywane w wyniku wojen niesprawiedliwych są bezprawne, to przywłaszczanie cudzych terytoriów.

Paweł Włodkowiec
(1370 - 1436)

Jan Ostroróg (1430-1501)

- Idea suwerenności władzy świeckiej, **rozdzielenia kościoła od państwa**, silnej władzy monarszej
- Piętnuje nieróbstwo, nepotyzm, ciemnotę kleru; **przeciwko wysyłaniu danin do Rzymu**, kler ma łożać na państwo
- Wzmocnienie terytorialnych organów władzy państwowej.
- Przedstawiał tezę, że król polski podlega tylko władzy Boga i nie ma ponad nim innych władców świeckich. Podkreślał podległość Kościoła władzy świeckiej - uzasadnienie polityki dynastycznej Jagiellonów
- Kodyfikowanie prawa sądowego, unifikację zasad dla wszystkich 3 stanów, Prawo powinno być równe dla wszystkich, od czego nie może być żadnych wyjątków.
- zniesienie dziedziczości urzędów, rezygnacja ze stosowania tortur oraz wprowadzenie obowiązku powszechnej służby wojskowej
- Wojewoda poznański, doradca Kazimierza Jagiellończyka i Jana Olbrachta; **wybitny humanista**,

Koniec

WYŻSZA SZKOŁA BANKOWA
TORUŃ BYDGOSZCZ

Warto przeczytać/ further reading:

P. Jasienica, Polska Piastów, Warszawa 1974 i nn.

J. Wyrozumski, Historia Polski, do 1505, Warszawa 1988

Podręczniki do średniowiecza

T. Manteuffel, Historia powszechna. Średniowiecze, Warszawa

Wskazówki filmowe: Gniazdo (1974), Kazimierz Wielki (1975), Bolesław Śmiały (1971), Krzyżacy (1960), Stara Baśń (2003): warto obejrzeć w celu uzupełnienia obrazu epoki.

O brutalności Piastów:

<https://ciekawostkihistoryczne.pl/2017/09/06/poczatki-polski-skapane-w-krwi-jak-bardzo-brutalni-i-nieludzczy-byli-pierwsi-piastowie-18/#4>